

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

В. В. Резнікова,
*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри трудового, земельного та господарського права
Хмельницького університету управління та права*

УДК 347.71

ДОГОВІР ПРОСТОГО ТОВАРИСТВА: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Досліджується договір простого товариства з точки зору господарського права. Визначено поняття господарського договору простого товариства, його ознаки та види, з'ясовано правову природу.

Ключові слова: спільна діяльність, спільна діяльність з об'єднанням вкладів, спільна господарська діяльність, спільна господарська діяльність з об'єднанням вкладів, просте товариство, господарський договір простого товариства.

Господарський договір простого товариства є однією з найбільш поширених форм спільної діяльності суб'єктів господарювання на засадах об'єднання вкладів без створення юридичної особи на території України. Це може бути зумовлено різними чинниками, зокрема відсутністю у суб'єкта господарювання достатніх фінансових ресурсів, майна, ділових зв'язків чи репутації, досвіду, знань, технологій для будь-якого виду діяльності; неможливістю здійснювати певний вид діяльності без партнерів через нормативно-правові вимоги (організація та діяльність фондової біржі, страхова діяльність тощо); прагнення уникнути ризиків чи зменшити їх. Таким чином, договір про здійснення спільної господарської діяльності з об'єднанням вкладів без створення юридичної особи має значний потенціал для ефективного провадження, передусім, підприємницької діяльності, оскільки:

а) учасники простого товариства об'єднують свої зусилля та вклади задля досягнення спільної господарської мети (за цією ознакою вказаний договір вигідно вирізняється з множини інших господарських договорів, у яких такої співпраці й об'єднання зусиль сторін не відбувається);

б) незважаючи на об'єднання зусиль та вкладів, учасники договору простого товариства залишаються юридично самостійними суб'єктами господарювання, а сам процес здійснення спільної господарської діяльності за господарським договором не ускладнюється процесом створення та в подальшому припинення самостійного суб'єкта господарювання.

У той же час стримуючим фактором для розвитку та практичного поширення спільної діяльності з об'єднанням складів у сфері господарювання є те, що її спеціальне правове регулювання за текстом ГК України відсутнє. Поодинокі згадки про спільну господарську діяльність мають місце лише в окремих статтях кодексу: ч. 4 ст. 128, ч. 7 ст. 141, ч. 4 ст. 176, ч. 2 ст. 353 та ін. Натомість гл. 77 "Спільна діяльність" ЦК України не урегулює всієї специфіки провадження цієї діяльності суб'єктами господарювання, не узгоджується повною мірою з вимогами чинного господарського, податкового законодавства, а також законодавства про бухгалтерський облік. В умовах, коли вкрай необхідним є спеціальне господарсько-правове врегулювання спільної діяльності, здійснюваної суб'єктами господарювання (що є можливим шляхом доповнення розділу VI "Особливості правового регулювання в окремих галузях господарювання" окремою главою "Глава ... Правове регулювання спільної господарської діяльності), незаперечною є потреба у проведенні відповідних фахових досліджень.

Договір простого товариства вже неодноразово ставав предметом цивілістичних досліджень, зокрема таких авторів, як О. Є. Блажівська, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, Ю. І. Дмитрієва, А. І. Масляєв, І. А. Масляєв, Ю. А. Погуляєв, К. В. Шаперенков, Г. В. Юровська та ін. Проте цього, очевидно, недостатньо для всебічного дослідження усіх аспектів такого складного правового інституту, яким є договір простого товариства, оскільки все ще осторонь залишаються господарсько-правові аспекти досліджуваної тематики й відповідні особливості здійснення суб'єктами господарювання спільної діяльності з об'єднанням вкладів, хоч і без створення самостійного господарюючого суб'єкта, її поняття, ознаки та види.

Метою публікації є дослідження поняття господарського договору простого товариства, з'ясування його правової природи, ознак та видів.

Господарський договір простого товариства, як відомо, є одним з різновидів більш загального поняття договору про спільну господарську діяльність, оскільки остання може здійснюватися як без об'єднання вкладів, так і їх об'єднанням задля досягнення спільної господарської мети (тобто у формі простого товариства).

Загалом, *договір про спільну господарську діяльність* може бути визначено, на нашу думку, як такий господарсько-правовий договір, який укладається переважно між суб'єктами господарювання зі спільною господарською (комерційною та/або некомерційною) метою, задля досягнення якої вони зобов'язуються спільно діяти протягом певного періоду часу на умовах, визначених цим договором.

У свою чергу, *господарський договір простого товариства*, на нашу думку, можна визначити як такий господарський договір, який укладається між суб'єктами господарювання зі спільною господарською (комерційною та/або некомерційною) метою, задля досягнення якої вони зобов'язуються об'єднати свої вклади та спільно діяти протягом певного періоду часу на умовах, визначених цим договором.

Характеризується просте товариство зазвичай тим, що:

а) для його створення не вимагається реєстрації юридичної особи (воно не володіє правами, не виконує обов'язків юридичної особи);

б) для вчинення низки дій простим товариством необхідна згода всіх його учасників [1, с. 15].

Підходи вчених щодо визначення поняття й ознак договору простого товариства відрізняються.

Так, до прикладу, Г. В. Юровська пропонує дефініцію договору простого товариства як домовленості у формі договору про спільну діяльність, де об'єктивно відсутнім є антагонізм і конкуренція, за яким двоє або більше учасників на підставі об'єднання вкладів зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення спільної для них мети та більш ефективного використання їх інтелектуального та майнового потенціалу. При цьому автор виділяє дві його характерні риси: добровільний характер об'єднання, об'єднання діє без створення окремого учасника правовідносин (юридичної особи), а також обґрунтовує висновок

про те, що цей договір є фидуціарним, консенсуальним, поіменним, відплатним та багатостороннім (незалежно від кількості учасників простого товариства) договором про спільну діяльність, що і визначає його правову природу [2, с. 4–5, 10–14].

До ознак договору простого товариства Н. Є. Косач, визначивши його як договір, сторони (учасники) якого зобов'язуються об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою отримання прибутку чи досягнення іншої мети, відносить:

- а) наявність у сторін спільного економічного інтересу, узгодженої мети;
- б) багатосторонній характер;
- в) організаційний характер.

Автор характеризує договір простого товариства як консенсуальний, взаємний, оплатний і фидуціарний [3, с. 57].

К. В. Шаперенков визначає договір простого товариства як договір, за яким сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної спільної мети, яка не суперечить законодавству, та робити вклади у спільне майно для досягнення цієї мети [4, с. 8–9].

Є. В. Орлова стверджує, що він є консенсуальним, взаємним, багатостороннім, оплатним, має фидуціарний характер. До ознак відносин простого товариства автора відносить наявність в учасників єдиної мети; спільну діяльність учасників, спрямовану на досягнення цієї мети; внесення кожним із учасників вкладів до спільної справи; тягар, який несуть учасники щодо витрат і збитків від спільної діяльності, розподілення її результатів [5, с. 83].

До числа фидуціарних угод І. Головач відносить також договір про спільну діяльність у зв'язку з тим, що між його учасниками, як і учасниками будь-якого товариства, складаються відносини особисто-довірчого характеру [6, с. 18–20].

Ю. А. Дмитрієва, торкаючись проблеми правової кваліфікації договору простого товариства, доводить, що він може бути віднесений до консенсуальних (тобто таких, які вступають у силу з моменту їх укладення), відплатних (за якими отримується адекватний внеску учасника прибуток), двосторонніх (за якими правами та обов'язками наділені обидві сторони договору) та фидуціарних (тобто обумовлених особливим особисто-довірчим характером) [7, с. 9–12].

Питання платності чи безоплатності договорів про спільну діяльність є одним зі спірних у юридичній літературі.

Одні автори вважають, що договори про спільну діяльність у формі простого товариства є платними, оскільки кожен з учасників, який зробив майновий внесок, має право вимагати від інших відповідного зустрічного задоволення (за такого підходу майнові внески учасників розглядаються як “своєрідне зустрічне задоволення”) [8, с. 18]. Так, наприклад, О. Б. Савельєв, наполягаючи на оплатності договору простого товариства, доводить, що при наявності у товаришів мети у вигляді зайняття підприємництвом й отримання прибутку, певну частину котрого кожен учасник розраховує отримати при належному виконанні ним своїх обов'язків, те, що цей прибуток є отриманим від спільних дій всіх учасників, не ставить під сумнів зустрічність такого надання, оскільки, не об'єднавши майно та зусилля з іншими учасниками, неможливо було б досягнути такого результату. В отриманому доході завжди буде частина, яка є результатом діяльності інших учасників, тому немає підстав стверджувати про безоплатність відносин [9, с. 280].

Інші — обстоюють тезу щодо безоплатного характеру цих відносин, обґрунтовуючи її відсутністю “матеріального еквівалента своїм діям” у суб'єкта господарювання, що є стороною у зобов'язанні зі спільної діяльності та зробив майновий внесок [6, с. 18–20].

У той же час дослідження правової природи договору простого товариства дає підстави й для альтернативного висновку: такі договори можуть бути як платними, так і безоплатними. Такий критерій, як “зустрічне задоволення”, не завжди свідчить про платність договорів про спільну діяльність, тому що платність (як ознака договорів поставки, оренди, комісії) передбачає задоволення будь-яких економічних інтересів,

майнове задоволення. Найбільш прийнятним критерієм оплатності договорів про спільну діяльність є мета, що передбачає задоволення майнового (економічного) інтересу кожної зі сторін.

Існує також точка зору, що це питання не має жодного правового значення, оскільки обов'язки сторін за договором не мають зустрічного характеру, а спрямовані на досягнення єдиної для всіх учасників мети [10, с. 356].

О. Є. Блажівська, наприклад, характеризує цей договір як взаємовигідний (якщо він укладений між двома сторонами) чи загально вигідний (при наявності трьох і більше учасників), оскільки якщо критерієм розмежування договорів на оплатні та безоплатні не є наявність зустрічного надання певного блага, то договір про спільну діяльність не є оплатним, з іншого боку, цей договір не можна віднести й до безоплатних, тому що учасники договору одержують певні вигоди [11, с. 11–14]. Тим самим підкреслюється, що кожен з учасників простого товариства одержує за договором певні блага, однак вони надаються не іншою стороною, а набуваються в результаті спільної діяльності.

У договорі простого товариства можуть брати участь як два, так і більше суб'єкти; відповідно він може бути як дво-, так і багатостороннім. Такої точки зору дотримується більшість учених, вона видається цілком логічною і з огляду на зміст чинного законодавства.

Однак, за переконанням О. Б. Савельєва, такий критерій поділу договорів дозволяє лише зробити висновок щодо кількості сторін, які виражають свою волю на укладення договору. Якщо ж розглядати характер розподілу прав і обов'язків між сторонами відповідного договірної зобов'язання, то в цьому разі належить розрізняти односторонні та взаємні договори; саме до останніх належать договори простого товариства [9, с. 278–279].

Залежно від спрямованості інтересів сторін у взаємних договорах розрізняють договори:

- а) в котрих вона протилежна;
- б) в котрих вона співпадає.

У першому випадку (двосторонні договори) сторони переслідують метк, яка співпадає лише в розумінні зустрічної протилежної спрямованості [12, с. 761].

У другому (багатосторонні договори) — учасники мають на увазі одну й ту ж спільну мету, і в результаті для кожної сторони настають одні й ті ж правові наслідки. На цю ознаку вказували І. С. Перетерський (між учасниками багатосторонньої угоди немає такого антагонізму інтересів, як при укладенні звичайних двосторонніх договорів) [13, с. 8], та Г. Ф. Шершеневич (на відміну від інших договорів, у яких інтереси контрагентів є протилежними, в простому товаристві ці інтереси тотожні (чисельні члени товариського договору не поділені на дві сторони, активну та пасивну, натомість усі знаходяться в однаковому юридичному становищі, кожен учасник договору стосовно всіх інших має права і несе обов'язки, виступаючи одночасно і активним, і пасивним)) [14, с. 278, 388].

Отже, *договір простого товариства*, на нашу думку, — це такий господарський договір, який укладається між суб'єктами господарювання, зі спільною господарською (комерційною та/або некомерційною) метою, задля досягнення якої вони зобов'язуються об'єднати свої вклади та спільно діяти протягом певного періоду часу на умовах, визначених цим договором.

Ознаками господарського договору простого товариства є:

а) наявність спільної господарської мети та погодженого учасниками завдання;

б) поєднання майнових (внесення вкладу) та організаційних (визначення порядку управління з метою досягнення спільної мети) елементів, незважаючи на те, що для організації спільної діяльності учасники простого товариства повинні створити певну майнову базу, об'єднати свої вклади у спільну власність; чи не ключовою метою цього договору залишається створення організаційної єдності —

об'єднання, яке дозволить учасникам товариства виступати консолідовано задля досягнення спільної мети (створення спільної власності не є метою договору, спосіб досягнення мети — створення неправосуб'єктного об'єднання, спрямованого на реалізацію погодженого учасниками завдання);

в) *взаємний характер*;

г) *тривалий характер*.

Класифікувати господарські договори простого товариства можна:

— *залежно від характеру мети* (на договір простого товариства, метою якого є одержання прибутку (комерційний), та такий, що укладається для досягнення інших соціальних і економічних результатів (некомерційний);

— *залежно від складу учасників* (на договори простого товариства між суб'єктами господарювання (резидентами) та за участю іноземного інвестора (договори про спільну інвестиційну діяльність)).

Список використаних джерел

1. Касьянова, Г. Ю. Совместная деятельность: правовое регулирование, бухгалтерский и налоговый учет [Текст] / Г. Ю. Касьянова. — М. : Информцентр XXI века, 2004. — 320 с.
2. Юровська, Г. В. Договір простого товариства у цивільному праві України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / Г. В. Юровська. — К., 2010. — 18 с.
3. Косач, Н. Е. Правовое регулирование совместной хозяйственной деятельности [Текст] : [монограф.] / Н. Е. Косач. — Донецк : Юго-Восток, Лтд, 2003. — 182 с.
4. Шаперенков, К. В. Цивільно-правове регулювання договору простого товариства [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / К. В. Шаперенков. — К., 2009. — 17 с.
5. Орлова, Е. В. Совместная деятельность: бухгалтерские, налоговые и юридические правила партнерства [Текст] / Е. В. Орлова. — М. : МЦФЭР, 2004. — 160 с.
6. Головач, І. Договір про сумісну діяльність [Текст] / І. Головач // Економіка, фінанси, право. — 1998. — № 9. — С. 18–20.
7. Дмитрієва, Ю. А. Просте товариство: законодавче регулювання в праві Німеччини та України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / Ю. А. Дмитрієва. — К., 2008. — 16 с.
8. Масляев, А. И. Договор о совместной деятельности в советском гражданском праве [Текст] / А. И. Масляев, И. А. Масляев. — М. : Всесоюз. юридич. заочн. ин-т, 1988. — 36 с.
9. Савельев, А. Б. Договор простого товарищества в российском гражданском праве [Текст] / А. Б. Савельев // Актуальные вопросы гражданского права / под ред. М. И. Брагинского. — М. : Статут, 1998. — 464 с.
10. Советское гражданское право [Текст] [в 2-х т.] / под ред. О. А. Красавчикова. — М. : Высшая школа, 1968. — Том 2. — 520 с.
11. Блажівська, О. Є. Договір про спільну діяльність [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 “Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право” / О. Є. Блажівська. — К., 2007. — 19 с.
12. Йоффе, О. С. Обязательственное право [Текст] / О. С. Йоффе. — М. : Юрид. лит., 1975. — 872 с.
13. Перетерский, И. С. Сделки, договоры [Текст] / И. С. Перетерский. — М. : Юрид. изд-во НКЮ РСФСР, 1929. — 84 с.
14. Шершеневич, Г. Ф. Курс торгового права [Текст] / Г. Ф. Шершеневич. — СПб, 1908. — Том 1. Введение. Торговые деятели. — 520 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою господарського права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 5 від 13 грудня 2012 року)*

Надійшла до редакції 17.01.2013

Резникова В. В. Договор простого товарищества: хозяйственно-правовой аспект

Исследуется договор простого товарищества с точки зрения хозяйственного права. Определено понятие хозяйственного договора простого товарищества, его признаки и виды, установлена правовая природа.

Ключевые слова: *совместная деятельность, совместная деятельность с объединением вкладов, совместная хозяйственная деятельность, совместная хозяйственная деятельность с объединением вкладов, простое товарищество, хозяйственный договор простого товарищества.*

Rieznikova, V. V. An Agreement of Particular Partnership: an Economic and Legal Aspect

The agreement of particular partnership from the point of view of economic right is investigated in the article. The concept of economic agreement of particular partnership, its features and kinds are determined, and its legal nature is found out.

Keywords: *joint activity, joint activity with the association of holding, joint economic activity, joint economic activity with the association of holding, particular partnership, economic agreement of particular partnership.*

